

Oponentský posudek na disertační práci ThDr. Mgr. Noemi Bravené: Ježíš Kristus, bratr a bližní jednáji na mém místě. Zástupnost v teologii Dietricha Bonhoeffera.

Oponent: Doc. ThDr. Jiří Vogel ThD.

1. Obsah disertační práce

Pro disertační práci Noemi Bravené je od počátku příznačná preciznost s jakou je zpracována. Logika rozvržení kapitol, stanovení cílů, popsání smyslu, přiměřená metodologie, shrnutí za každým větším celkem. Úvod je pojat jako seznámení s obsahem jednotlivých kapitol doplněný sdělením, čeho chce svou prací dosáhnout a jakých při tom použije metod.

První kapitola se zaměřuje na vymezení pojmu *Stellvertretung* (zástupnost, zastoupení, zástupné jednání), obtížím při hledání vhodného ekvivalentu a jeho překladu do českého jazyka a klade jej do širších souvislostí. Za podnětné považují zejména rozpoznání významu pojmu zástupnost v trojiční teologii.

V druhé kapitole se Bravená snaží analyzovat literaturu o Bonhoefferovi, která se nějakým způsobem dotýká problematiky *Stellvertretung*. Na základě této analýzy pak v kapitole 2.11. vymezuje prostor pro svůj příspěvek: „Z jejich reflexí vyplynulo, že všeobecně chybí systematictější diskuze o Bonhoefferově pojmu zástupnosti, která by chronologicky a obsahově-věcně napříč různými časovými obdobími sledovala různé aspekty Bonhoefferových textů. Tato disertace současný stav bádání zohledňuje, ale nově nebo detailněji uchopuje pojmy i systematicko-teologické souvislosti pojmu jednání místo druhého za pomoci dále uvedených aspektů.“ Na to následuje diskuze Bonhoefferových myšlenek s teologií ČČSH.

Ve třetí kapitole Bravená hledá odpověď na otázku, na co Bonhoeffer v otázce zástupnosti navazoval. Pod vlivem myšlenek D. Sölle dochází k názoru, že navazoval na Anselmovu satisfakční teorii v tom, že vnímá hřích jako vzpouru proti Bohu, nikoli jen jako přestoupení zákona. Podobné spojitosti uvádí i ve vztahu k M. Lutherovi a Bonhoefferovu učiteli R. Seebergovi.

Ve čtvrté kapitole poukazuje na to, že Bonhoefferovo pochopení Kristova zástupného jednání se zakládá na poznání teologického kontrastu mezi starým a novým lidstvem. Poměrně mnoho místa věnuje jednotlivým charakteristikám Kristova porušeného lidství, které odkrývá na základě analýzy napříč Bonhoefferovými sebranými spisy (DBW). Pátá kapitola je věnována ústředním postavám dějin spásy – Abraham, Mojžíš, Pavel a Ježíš Kristus, u kterých Bonhoeffer zdůrazňuje právě moment zástupnosti.

Následují dvě rozsáhlé kapitoly – šestá a sedmá. Šestá analyzuje christologicko-soteriologické aspekty ve vztahu k zástupnosti napříč Bonhoefferovým dílem. Za podnětnou považují zejména analýzu souvislostí s chalcedonským dogmatem. Sedmá reflektuje zástupnost z pohledu nauky o církvi. Bravená zde analyzuje Bonhoefferovo eklesiologické pojmosloví a za řadou pojmů odkrývá skrytý motiv zástupnosti.

Osmá kapitola je věnována Bonhoefferovu pohledu na zástupné jednání v mezilidských vztazích ve všedním životě. Možná právě sem by se mohla zařadit kapitola o Kučerově teologii prostého života víc než na konci druhé kapitoly. V závěru označeném jako devátá kapitola shrnuje přínos své práce a připomíná závěry jednotlivých kapitol.

2. Kritika

A) V disertační práci se měla objevit kniha od H. Otta: *Wirklichkeit und Glaube I. Zum theologischen Erbe Dietrich Bonhoeffers*. Bonhoefferovým pojmem *Stellvertretung* se zde Ott zabývá hned v několika kapitolách. Podobně jako Bravená poukazuje na jeho bezprostřední

souvislost s pojmem Kollektivperson, který má zásadní význam pro celé dogmatické myšlení D. Bonhoeffera. Ottova kniha je též bezprostřední reakcí na zmiňovanou práci D. Sölle, a to ještě bezprostřednější než zmiňovaný H. Gollwitzer (D. Sölle 1965, H. Ott 1966, H. Gollwitzer 1967). Ott zde podrobně analyzuje její pochopení významu Stellvertretung, které staví na struktuře Angewiesenheit-Verantwortung. Živá zástupnost se podle D. Sölle ukazuje v tom, že na jednoho nebo více jiných jsem odkázán a že za jednoho nebo více jiných jsem zodpovědný. Obojí patří nutně k sobě. Když se jedna z těchto forem v dialektickém napětí oddělí, pak je ohrožena personalita a časovost. Zabsolutizovaná odkázanost vede k zbavení svéprávnosti osoby, zabsolutizovaná zodpovědnost vede k manifestaci vlády jedněch nad druhými. Podle Sölle lze tyto dva extrémy vidět na jedné straně na Barthovi, který zdůrazňuje Angewiesenheit (Kristus (Stellvertreter) zastupuje (ale ve skutečnosti nahrazuje - Ersatzmann) člověka), Bonhoeffer zase přehnaně zdůrazňuje zodpovědnost a identifikuje je se zodpovědností člověka za druhého, církve za svět. Podle Otta však Bonhoeffer toto nebezpečí rozpoznal a proto omezil zodpovědnost dvěma způsoby: skrze bližního, který je nebo bude schopen vlastní zodpovědnosti a skrze Boha, kterému zůstává vyhrazen konečný rozsudek nad činy a nad jejich nepředvídatelnými důsledky. Jako nepřiměřené též Ottovi připadá, když je o struktuře Stellvertretung řečeno, že se Bonhoeffer nepokouší tuto strukturu antropologicky uchopit, nýbrž ji zdůrazňuje již předem christologicky. Podle Otta Bonhoeffer nejenže zná Stellvertretung jako antropologický fenomén, ale odkrývá Stellvertretung ve středu jako antropologický fenomén i jako christologickou strukturu a objasňuje je navzájem jednu vůči druhé. Stejně tak kritizuje její pojem Ersatzmann, který podsouvá Barthovi. Ersatzmann říká Ott přijímá místo nahrazeného, kdežto Stellvertreter si naproti tomu vyhrazuje místo zastupovanému jen na čas. Jednotlivý člověk je nenahraditelný, ovšem lze jej zastoupit.

B) V práci chyběla také zmínka o Vlastimilu Zítkovi, žáku Zdeňka Trtíka, který se Bonhoefferem vážně zabýval ve své knize nazvané *Ekklesiologie v díle Dietricha Bonhoeffera, Karla Bartha, Emila Brunnera a eklesiologické principy Československé církve*. Praha: Husova československá teologická fakulta, 1968. 168 s., a který vyzdvihl zejména eklesiologické důrazy Bonhoefferovy teologie, a jestli v něčem, tak právě v nich viděl hlavní přínos pro teologii ČČSH. Bonhoeffer se stal významným pro ČČSH zejména svými myšlenkami týkajícími se všeobecného kněžství, o nemožnosti být pasivním členem a zároveň o nemožnosti být aktivním osamoceným křesťanem, kde se též mimo jiné odráží problém zástupnosti. Myslím, že v závěru druhé kapitoly věnující se souvislostem mezi Bonhoefferem a teologií ČČSH by se tato práce určitě měla objevit.

C) Práce D. Sölle: *Stellvertretung: Ein Kapitel Theologie nach dem „Tode Gottes“* by měla být spíše než *Zastoupení: Teologická kapitola po smrti Boha* přeložena jako *Zástupnost (Zastoupení, Zástupné jednání): Kapitola (z) Teologie (po) smrti Boha*.

3. Hodnocení

Disertační práce Noemi Bravené je dle mého vyzrálé dílo, za kterým je znát mnoho let badatelského úsilí. Cíle, které jsou stanoveny v jejím úvodu, byly naplněny. Práce přináší řadu zajímavých postřehů, které je třeba ocenit. Pouze pokud by práce byla vydána tiskem, doporučuji ji doplnit o výše zmíněná díla. Práci doporučuji k obhajobě.

V Praze 29. 7. 2009

